

Hoe een (inter)nationaal park wordt opgezet Grenspark De Zoom-Kalmthoutse Heide

Grenspark De Zoom - Kalmthoutse Heide

Het oprichten van een (inter)nationaal park heeft heel wat voeten in de aarde. De Zoom - Kalmthoutse Heide is een grensoverschrijdend park 'in voorbereiding'. Nieuwland is in verschillende stadia bij de voorbereiding voor de instelling van het Grenspark betrokken geweest: van planontwikkeling tot en met de directievoering bij het uitvoeren van een aantal natuurtechnische maatregelen.

Ruim de helft van het gebied ligt in België (gemeenten Kalmthout en Essen), het andere deel in Nederland (gemeente Woensdrecht). Het Vlaamse deel omvat een bijna 1000 hectare groot staatsnatuurreservaat. Ongeveer de helft van het gebied is privé-bezit. In totaal zijn er zo'n 200 eigenaren bij betrokken, waarvan 10 grote eigenaren die enkele tientallen hectaren in hun bezit hebben. Het totale Grenspark heeft een omvang van 3.750 hectare.

Het Grenspark bestaat aan Vlaamse zijde voornamelijk uit

grote delen heide (zowel droge als natte heide), vele vennen en een centraal gelegen stuifzandgebied en, aan Nederlandse zijde uit grote stukken naaldbos. Er komt een grote verscheidenheid aan planten en dieren voor. Met name het insectenleven is zeer rijk: vlinders, hommels, zweefvliegen, spinnen, bijen, maar ook aan het zand gebonden insecten zoals de mierenleeuw, zandloopkever en dergelijke. Broedvogels zoals de zwarte specht, nachtzwaluw en boomleeuwerik maken het gebied belangrijk als speciale beschermingszone van de Europese Vogelrichtlijn. Het Grenspark is een zeer aantrekkelijk gebied voor recreanten, met name wandelaars, fietsers en ruiters. De recreatieve druk op het gebied is, met name vanuit de Antwerpse agglomeratie, dan ook erg hoog.

Waarom een grensoverschrijdend nationaal park?

Om de waarden en potenties van het gebied rondom Kalmthout veilig te stellen, moet het hoofd worden geboden aan een aantal grensoverschrijdende problemen. Verdroging, vermessing en verstoring (recreatie) bedreigen het gebied. De grensoverschrijdende samenwerking moet leiden tot een duurzame toekomst voor de natuurwaarden in het Grenspark. De meerwaarde van dit Grenspark is dat een uitgestrekt, voldoende groot en goed gebufferd gebied over de grens heen zo ingericht en beheerd wordt dat natuur en landschap zich optimaal kunnen ontwikkelen.

Wat is een Nationaal Park?

Nationale parken zijn aaneengesloten gebieden van ten minste 1000 hectare bestaande uit natuurterreinen, wateren en/of bossen, met een bijzondere landschappelijke gesteldheid en planten- en dierenleven. Kenmerkend voor nationale parken is de meervoudige doelstelling. Er zijn goede mogelijkheden voor recreatief medegebruik. In de nationale parken worden natuurbeheer en natuurontwikkeling geïntensiveerd, natuur- en milieu-educatie sterk gestimuleerd en vormen van natuurgerichte recreatie, alsook onderzoek bevordert. Nationale parken kunnen cultuurgronden (=landbouwgronden) omvatten voor zover deze zijn aangewezen als Relatienota-gebieden of als natuurontwikkelingsgebieden. De nationale parken behoren tot de kerngebieden van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), het stelsel van natuur- en bosgebieden met hun rand- en verbindingszones, de groene ruggengraat van de Nederlandse natuur. Nederland heeft zich in 1969 aangesloten bij de internationale afspraken over het instellen van grote waardevolle natuurgebieden als nationale parken. Dit gebeurde op de wereldconferentie van de Internationale Unie voor Natuurbehoud en Behoud van natuurlijke Bronnen (IUCN) in New Delhi.

Nationale parken worden ingesteld door het Ministerie van LNV, met instemming van de eigenaren, beheerders en andere direct betrokken organisaties en instanties. Op deze manier worden grotere gebieden veilig gesteld, de natuurwaarden worden verder ontwikkeld, maar het is ook voor iedereen mogelijk ze te bezoeken en meer over de natuur te weten te komen.

Het proces

In het begin van de jaren tachtig heeft de Benelux Economische Unie het idee gelanceerd om grensoverschrijdende parken op te richten. Het eerste initiatief was 'De Zoom - Kalmthoutse Heide'. Van 1987 tot 1991 is eerst een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd. In 1992 werd een Belgisch-Nederlandse Commissie van de Benelux geïnstalleerd, die voor dit park functioneert als een overlegorgaan. Deze Commissie heeft een Beheer- en Inrichtingsplan voor het gehele gebied laten opstellen door Nieuwland Advies te Wageningen. Het plan geeft voor de periode 1999-2014 voorstellen voor inrichting en beheer van het gebied. In 1999 is het afgerond en onlangs is het officieel aangeboden aan de Vlaamse minister van Leefmilieu en Landbouw, mevrouw V. Dua, en de Nederlandse staatssecretaris van LNV, mevrouw G. Faber.

Het opstellen van een Beheer- en Inrichtings Plan

Omdat veel verschillende overheden (Benelux-Economische Unie, de Belgische en Nederlandse overheid, de provincies Noord-Brabant en Vlaanderen, gemeenten), (particuliere) grondeigenaren, gebruikers en bewoners bij het tot stand komen van zo'n plan betrokken moeten worden, vergde de planvorming en communicatie veel geduld en energie.

Al in de beleid-ontwikkelingsfase zijn verschillende partijen, met ieder hun eigen ideeën, wensen en verwachtingen, bij het project betrokken. Door middel van excursies en workshops zijn op een interactieve manier de spanningsvelden afgetast. De verschillende belangengroepen zijn gestimuleerd om zelf hun standpunt en wensen met betrekking tot de verschillende thema's te formuleren. De uitkomsten hier-

1987 - 1991:	haalbaarheidsonderzoek
1992:	instelling Bijzondere Commissie van Overleg en Advies
1994:	bouw van het Natuur Educatief Centrum in Kalmthout
1996 - 1999:	opstellen van het 'Beleidsplan Beheer en Inrichting'
1999:	uitvoering 'per-direct-projecten'
2000:	uitvoering 'korte-termijn-projecten'
	naar verwachting: instelling van het grensoverschrijdend park

van zijn gebruikt als bouwstenen voor het Beleidsplan Beheer en Inrichting (B.I.P.). Om de communicatie in goede banen te leiden was er al van tevoren nagedacht over een communicatieplan, dat alle partijen de kans gaf hun visie op het grenspark-invoorbereiding te ontwikkelen en kenbaar te maken.

Communicatie-plan

Net als bij alle andere activiteiten rondom het idee grenspark is ook de communicatie gericht op de uiteindelijke realisatie ervan. Een afgeleid doel was de interactieve participatie van de betrokkenen, met name de eigenaren. Communicatie beoogt invloed op kennis (iedereen moet weten waar het over gaat), houding (mensen moeten willen) en gedrag (alleen willen is niet genoeg, het feitelijk doen, daar gaat het om).

Voor elke doelgroep is een andere benadering nodig. De volgende doelgroepen werden onderscheiden:

eigenaren/beheerders, toezicht houdende overheden, financierende overheden, deskundigen en gebruikers. Eigenaren/beheerders, toezichthouders en financiers moesten elk afzonderlijk hun standpunt bepalen en onderling tot een evenwicht komen wat betreft ambities, belangen en beschikbare middelen. De taak van de deskundigen omvatte het beoordelen van de effecten van te nemen maatregelen op de natuur

van het grenspark. De externe communicatie is gericht op het informeren van de gebruikers (wandelaars, natuurliefhebbers, etc.).

Interne communicatie:

- Kennis en houding

Om praktisch inzicht en thematische kennis bij te brengen zijn een aantal excursies georganiseerd naar andere nationale parken, namelijk de Loonse en Drunense Duinen en de Biesbosch. Bij deze excursies waren 'teambuilding' en contact met 'lotgenoten' uit andere parken van groot belang.

In een aantal werkconferenties zijn plangebied-overschrijdende problemen behandeld zonder dat daarbij van tevoren stellingen waren ingenomen.

Voor de 'kleine' eigenaren (met minder dan 10 ha in hun bezit) zijn een aantal workshops gehouden, met het accent op bosbeheer en recreatie. Ook bij de implementatie worden de belanghebbenden betrokken. Zo is er onlangs nog een studiemiddag Geïntegreerd Bosbeheer georganiseerd voor particuliere eigenaren.

- Gedrag

Voor het uiteindelijke B.I.P. was het nodig dat de bereikte consensus per deelgebied of per eigendom concreet werd gemaakt. Hiervoor is een aantal workshops

De overhandiging van het Beleids- en Inrichtingsplan aan de betrokken autoriteiten uit Vlaanderen en Nederland werd gevierd met het planten van twee bomen. (Foto: K. Molenberghs)

georganiseerd die de deelgebiedsplannen en een integraal plangebiedbeeld als onderwerp hadden. Hierin werden de afzonderlijke deelgebieden toegelicht, becommentarieerd door de "buur-deelgebieden" en op elkaar afgestemd, zodat uiteindelijk een integraal plan ontstond en een grote uitvoering-bereidheid.

Externe communicatie/informereren gebruikers

De pers is uitgebreid geïnformeerd en heeft aandacht besteed aan de verschillende stappen die in de loop der tijd zijn genomen. Ook zijn er voorlichtingsavonden georganiseerd, in samenwerking met natuur- en milieuorganisaties. Om gebruikers een indruk te geven van de gedachte achter het grenspark, is het Beleidsplan Beheer en Inrichting samengevat in een brochure. Momenteel worden geïnteresseerden vanuit het

Natuur Educatief Centrum te Kalmthout, door middel van een nieuwsbrief ('Wissels'), geïnformeerd over het laatste nieuws vanuit het grenspark en op de hoogte gesteld van (publieks-)activiteiten die op stapel staan.

Na vier jaar overleg: een plan dat werkt

In het Beheer- en Inrichtingsplan staat welke maatregelen moeten worden genomen om vanuit de uitgangssituatie te komen tot het Grenspark wat men voor ogen heeft. Het plan geeft voor de periode 1999-2014 voorstellen voor

inrichting en beheer van het gebied, de organisatie en de benodigde middelen. Zo zijn er 'perdirect-projecten' en projecten voor de korte, de middellange en de lange termijn gedefinieerd die betrekking hebben op natuur, bos, waterhuishouding, recreatie, voorlichting en educatie.

1. Natuur - Heide

Vanuit het thema natuur wordt behoud en ontwikkeling van natte en droge heidevegetaties, vennen, soortenrijke halfopen naald- en loofbossen, stuifzanden en de overgangen daartussen nagestreefd. Hiertoe worden twee beheersmethodieken toegepast: integrale begrazing en lokaal biotoopspecifieke maatregelen (bijv. plaggen of maaien en afvoeren).

2. Bos

Gestreefd wordt naar soortenrijke bossen met een grote variatie in leeftijd, soorten en structuur. De soortensamenstelling wordt zoveel mogelijk afgestemd op de groeiplaatsomstandigheden. Er zijn twee bosstreefbeeldens opgesteld, namelijk: het 'gesloten bos'

Het aanleggen van 'doorwaadbare plaatsen' (Foto: R.S. Kuller)

en het 'open bos'. Voor het gesloten bos wordt in de toekomst geïntegreerd bosbeheer toegepast. In het open bos wordt deze beheer-methodiek zo veel mogelijk gecombineerd met bosbegrazing.

3. Waterhuishouding

Om verdroging tegen te gaan is de waterhuishouding nu gericht op het zo lang mogelijk vasthouden van gebiedseigen water. De inrichtings- en beheersmaatregelen die hiervoor zijn voorgesteld zijn: het dichten en verondiepen van watergangen, het opstuwen van water door middel van verstelbare stuwen, het opschonen van vennen en venoevers en de aanleg van helofytenfilters. Ook geeft het plan oplossingen en denkrichtingen aan welke van belang zijn bij eventuele uitbreiding van het grenspark.

4. Recreatie en ontsluiting

Om de natuur en landschapswaarden van het grenspark te ontzien is het nodig de recreatie te zoneren, te geleiden en beter te spreiden over het gebied. De zonering bestaat uit niet-toegankelijke rustgebieden en gebieden die het hele jaar (op de paden) toegankelijk zijn. Met name in de rustgebieden wordt een aantal paden en ontsluitingen opgeheven. Bewegwijzerde wandel-, fiets-, en ruiterroutes worden uitgezet, parkeerplaatsen hersteld of aangelegd en informatiepunten verbeterd of nieuw aangelegd.

5. Voorlichting en educatie

De voorlichting en educatie is gericht op het bijbrengen van kennis over het park, en respect voor de aanwezige natuur- en landschapswaarden aan een uiterst brede doelgroep. In 1994 is het

Natuur Educatief Centrum 'De Vroente' gebouwd van waaruit verschillende activiteiten plaatsvinden. Voor de komende jaren is er al een heel programma aan gewenste activiteiten uitgewerkt.

Uitvoering van de 'per-direct-projecten'

In 1999 is een begin gemaakt met de implementatie, door de uitvoering van zogenoemde 'per-direct-projecten'. Met de uitvoering is bewust wat haast gemaakt, zodat het Beheer- en Inrichtingsplan geen papieren tijdger zou blijven.

Een aantal voorbeelden van de tot nu toe uitgevoerde natuurtechnische maatregelen:

1. Het verwijderen van bagger en oevervegetatie uit vennen. Effecten: meer open water, schralere bodem en een meer natuurlijke oevervegetatie.
2. Het verwijderen van bos en het uitdiepen van natte plekken. Deze waren gedeeltelijk dichtgestort met zand. Effecten: een beter leefmilieu voor amfibieën en reptielen, het herstel van de natuurlijke situatie en een aantrekkelijk landschapsbeeld.
3. Plaatsen elektrisch raster en wildroosters t.b.v. begrazing. Effecten van begrazing: bestrijden pijpenstrootje, en een meer gevarieerde vegetatie.
4. Plaatsen stuwen en dempen van watergangen. Effecten: tegengaan van verdroging (het water blijft langer in het gebied), gebiedsvreemd (eutroof) water kan niet het gebied intreden
5. Bestrijden Prunus en Rooddendron (exoten). Effecten: het verminderen van het aandeel exoten, herstel natuurlijke vegetatie, het verbeteren van de bosstructuur.

6. Aanbrengen bebording ten behoeve van recreatie. Effect: informatie-verstrekking en sturing van het publiek.

In een later stadium zullen de projecten voor de korte, de middellange en de lange termijn worden uitgevoerd, waarbij onder andere het ontwikkelen van recreatieve routes, het verbeteren van parkeervoorzieningen, alsmede de nodige natuurinrichtingen als vervolg op de per-direct-projecten, meer aandacht krijgen.

Instelling van een Grenspark

De instelling van een Grenspark is eigenlijk de laatste stap in het hele proces. Het betekent dat alle betrokken partijen, overheden en particuliere eigenaren / beheerders duidelijke afspraken maken om samen de gestelde doelen te bereiken.

Als je eens ter plaatse wilt gaan kijken, kun je op het volgende adres terecht voor inlichtingen: Natuur-educatief Centrum De Vroente
Putsesteenweg 129
2920 Kalmthout, België
(00-32) (0)3 - 6661232

Met dank aan:
R. de Waard (Nieuwland Advies) en T. T. Hagedoorn (Provincie Noord-Brabant)

Literatuur

Nationale Parken, een uitgave van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (1999)
Beleidsplan beheer en inrichting Grenspark De Zoom - Kalmthoutse Heide 1999-2014 (1999)
'Natuur voor de mensen', artikel in Wissels (periodiek van het Grenspark) nr. 8 (februari 2000)